

**C. Scott Dixon, Beat Kümin, eds.,
Interpreting Early Modern Europe,
London; New York: Routledge, 2020,
526 stranica**

Zbornik radova posvećen historiografiji ranoga novog vijeka, čiji su urednici C. Scott Dixon s Kraljičina sveučilišta u Belfastu i Beat Kümin sa Sveučilišta Warwick, osim uvodnoga dijela sadržava sedamnaest poglavlja o različitim temama novovjekovne povijesti, npr. reformaciji, renesansi, prosvjetiteljstvu, Francuskoj revoluciji, razvoju tiskarstva, obrazovanja ili ekonomije, čiji su autori međunarodno priznati stručnjaci iz svojih područja. Urednici knjige naglasili su da su njezinim objavljivanjem nastojali stručnoj i široj javnosti približiti sve različite aspekte ranonovovjekovne historiografije, a u prvom redu upozoriti na različitosti u interpretacijama određenih događaja, procesa ili zbivanja s ciljem procjenjivanja utjecaja određene interpretacije na postojeću historiografiju i moguće reakcije koje je izazvao taj novi interpretacijski izazov. U zbornik su uvrštene teme i rasprave koje odražavaju ključna pitanja današnje ranonovovjekovne historiografije, a urednici knjige napomenuli su da se eseji u ovoj knjizi mogu čitati na različite načine jer su svojevrsni pregled historiografije pojedinih područja i njihovih karakteristika. Svako poglavlje kao zatvorena historiografska cjelina nudi pregled glavnih problema i njihovu historiografsku interpretaciju, a u dodatku svakoga poglavlja nalaze se izvadci iz izabranih sekundarnih djela o pojedinim temama spomenutim u tekstu da bi se čitatelji detaljnije upoznali s metodama povjesničarskoga rada. Svi autori nastojali su izbjegavati ideološke konotacije i jednoznačna objašnjenja, upućujući na različite procese i utjecaje neočekivanih čimbenika na određena područja istraživanja, što je prema mišljenju urednika zbornika još samo dva desetljeća prije bilo neuobičajeno.

Nakon što su u uvodnom dijelu teksta urednici iznijeli sažeti prikaz razvoja historio-

grafije od antičkih dana do njezinih glavnih trendova u pojedinim razdobljima, u prvom poglavlju, posvećenom karakteristikama srednjovjekovlja i ranoga novovjekovlja (31-48), Euan Cameron napomenuo je da su pojam srednjovjekovlja, u kojem su dominirale dvije političke ideje, papinstvo i imperijalni identitet, stvorili talijanski humanisti 15. stoljeća, držeći ga dobom u kojem su nestale republikanska sloboda i literarna elegancija latinskoga jezika i u kojem je opadanje papinske i imperijalne moći doživljeno kao urušavanje dotadašnje kulture, a srednjovjekovna Europa određivana kao zajednica koju određuje kršćanstvo. Kao karakteristike koje su rani novi vijek odvajale od srednjega vijeka spomenuo je prestanak dominacije latinskoga jezika, promjene u ekonomskom razvoju zahvaljujući geografskim otkrićima, pojavu novih ideja u prirodnim znanostima i širenje znanja razvojem tiskarstva, izgradnju drugačijega vojnog sustava i načina njegova financiranja, političke promjene uvjetovane pojavom reformacije i promjene u teološkome mišljenju pod njezinim utjecajem, kao i pojavu novoga shvaćanja čarobnjaštva i legaliziranje procesa protiv vještica, ali i napomenuo da je rani novi vijek od prijašnje epohe baštiniio odnos prema obitelji i ženama, održavanje Galenove medicinske teorije i vjerovanja u moć magijskih postupaka sve do početka 19. stoljeća te kronologiju temeljenu na biblijskom računanju vremena, koja se dugo zadržala. Charles H. Parker u drugom poglavlju, posvećenom međusobnim dodirima i prožimanjima europske s ostalim svjetskim kulturama i oblikovanju europskih identiteta od 16. do 18. stoljeća (49-71), naglasio je da su neki istraživači upozoravali na to da je prihvaćanje religijske raznolikosti u Europi proizašlo iz etnoloških preokupacija suvremenika, da se teza o usponu Zapada pokazala teško održivom jer je polazila od jednostranoga shvaćanja europske dominacije, često nekritički uzimajući etnografsko gradivo, a da su novija istraživanja etno-

povjesničara, istraživača rodne problematike i etnologa pokazala da je i doticaj s ostalim svjetovima pridonio globalizaciji Europe u ranome novom vijeku. Merry E. Wiesner-Hanks u trećem je poglavlju, posvećenom značenju roda i spola u društvenim strukturama ranoga novovjekovlja (72-95), napomenula da je i ranonovovjekovno društvo pokazalo postojanje kulturološki konstruirane i povijesno promjenjive prirode razumijevanja seksualnosti i roda, naglasila da je u tom periodu u nekim društvima došlo do spajanja socijalnih i religijskih razlika u jedinstvenu teoriju o čistoći krvi, kojom su se navodno prenosile religijske, klasne ili nacionalne osobine, te istaknula da se i u stručnoj i popularnoj literaturi toga vremena raspravljalo o hijerarhiji pojmova rase, roda i klase, kao i o transrodnim osobama, npr. postavljalo se pitanje odvajanja pojma roda od spola, što su zagovarali pobornici vladavine kraljica ili carica, skloni ideji androgina kao poželjnoga statusa za vladarice u nekim europskim zemljama. U četvrtom poglavlju, posvećenom renesansi (96-120), Edward Muir istaknuo je da kad se govori o njoj, ne smiju biti zanemarene činjenice da su postojala njezina mnogostruka lica i odrednice, pa je npr. u Engleskoj manje bila vezana za vizualne umjetnosti, a više za dramu i kazalište i vrhunac dosegla u kasnom 16. i ranom 17. stoljeću, a njezina periodizacija za europske države bila je drugačija jer je u Italiji to bilo razdoblje između 1400. i 1530., u Francuskoj se pojavila u ranom 16. stoljeću, u Španjolskoj i Francuskoj vladari su zbog centraliziranih monarhija bili središta oko kojih se razvijala, dok su manje centralizirane države, npr. Sveto Rimsko Carstvo, Poljska ili današnja Nizozemska, imale više različitih središta i pokrovitelja. Uobičajeni politički model za sjevernu Europu više je bilo Rimsko Carstvo nego Republika, a Cezar idealan vladar, humanistički interesi razlikovali su se u talijanskim državama od onih u Europi sjeverno od Alpa jer dok su se talijanski učenjaci više posvećivali upo-

znavanju i usvajanju baštine poganske antike, oni u Svetom Rimskom Carstvu više su se bavili razumijevanjem i tumačenjem hebrejskih i grčkih rukopisa povezanih s ranim kršćanstvom i njihovim prevođenjem na domaće jezike. I u umjetničkom pogledu renesansa je pokazala dvije dimenzije – religioznu, čija je posljedica zbog visokih cijena umjetničkih djela bilo uvjerenje da je mjerilo pobožnosti ono što novac može kupiti, a svjetovna arhitektura trebala je isticati bogatstvo i prestiž pojedinih obitelji ili vladarskih kuća, ali procvatu renesanse nije pridonio neki nagli gospodarski razvoj jer bogatstvo vodećih elita nije dolazilo od uspješnih ulaganja ili uključivanja u međunarodnu trgovinu, nego od iskorištavanja javnih službi i s time povezane korupcije, kao i iskorištavanja nižih slojeva društva, što odskače od Burckhardtove slike renesanse iz 19. stoljeća, i to je oblikovalo sliku renesanse kao razdoblja cvjetanja globalnih veza, razmjene roba, upoznavanja tuđih običaja i novih ideja, koje je stvaralo kulturu koja je zapravo maskirajući novine u antičko ruho zamišljala da oživljava staro. C. Scott Dixon u petom poglavlju, posvećenom reformacijama (121-149), zaključio je da su u pokušajima njihova što preciznijega definiranja prevladala dva trenda, jedan koji je pretpostavljao manju usredotočenost na traženje ostataka srednjovjekovnoga katolicizma i naglašavao znakove novih oblika protestantskih vjerovanja, te drugi, više usmjeren dodirnim točkama dvaju religijskih svjetova i isticanju njihove sinergije, naglasivši da su novija istraživanja pokazala diskretno distanciranje od velikih teorija prošloga stoljeća, pa se više nastojalo govoriti o istančanim promjenama i nenamjernim posljedicama te sinergijama misli i djela, uz uvijek istaknutu težnju za razumijevanjem prirode i nasljeđa reformacije. Mark Greengrass istaknuo je u šestom poglavlju, koje govori o sredstvima javnoga priopćavanja i razvoju komunikacije (150-181), da javna sfera nije bila zahvaćena strukturnim pro-

mjenama nego prije različitim manifestacijama iznimno složenoga civilnog društva u Europi u kojima su različiti akteri i čimbenici mogli lako instrumentalizirati stare i nove medije za osobne ciljeve te ili donijeti promjene ili održati postojeće stanje. Bruno Blondé i Wouter Ryckbosch u sedmom poglavlju, posvećenom materijalnoj kulturi (182-214), zaključili su da usprkos različitim empirijskim, teorijskim i historiografskim perspektivama koje su iznijela istraživanja nije moguće potpuno obuhvatiti cijelo to područje jer se kao posljedica brojnih istraživanja pojedinih segmenata materijalne kulture pojavila povijesna fragmentacija, pa iako su ekonomski povjesničari nastojali odrediti glavne strukturne promjene u pogledu proizvodnje i konzumiranja dobara i održavanja standarda, a drugi istraživači analizirali što su te promjene značile u specifičnim, često lokalnim okruženjima, došlo je do skretanja pozornosti s rasprava o temama iz socijalne, kulturne i političke povijesti i ozbiljnije bi trebalo razmotriti kada, kako i zašto su te teme dobile na važnosti širom europskoga i svjetskoga okruženja. U osmom poglavlju, posvećenom funkcioniranju države kao sustava (215-243), James B. Collins napomenuo je da je država težila upravljati širokim spektrom međusobno vezanih društvenih promjena prvenstveno kontrolom stanovništva, dobara i ideja, pri čemu se vidjelo da je postojalo suglasje između želje države da homogenizira i kontrolira nakane samoga društva da postigne slične ciljeve, iako su se prema mišljenju nekih autora pojedini interesi sukobljavali ne samo zbog političke i ekonomske moći nego i ideološke dominacije, a da su argumentima kojima su opravdavane radikalne promjene individualnoga života i koji su potjecali iz kršćanske pastoralne i imperijalne tradicije opravdavali vladanje, tj. superiornost jedne društvene grupe ostalima kao način vladanja prekomorskim kolonijama, ali i domicilnom populacijom unutar pojedinih europskih monarhija. Christopher

Storrs u devetom je poglavlju, posvećenom ratovima i poimanju ratne vještine (244-267), analizirajući vojnu historiografiju, napomenuo da su moderni povjesničari, s obzirom na sve promjene u historiografiji ranonovovjekovne Europe i na novija istraživanja, postali skloniji konceptu „vojne devolucije” Davida Parrotta, odnosno prvenstva poboljšanja u logistici kao elementu razvoja vojnih strategija, koji je drugačiji od poznate teorije vojne revolucije tijekom 17. stoljeća koju je od pedesetih godina 20. stoljeća zagovarao Michael Roberts. Dagmar Freist, autorica desetoga poglavlja, koje se bavi europskom ekspanzijom širom drugih kontinenata (268-297), istaknula je da se njezini razlozi još uvijek objašnjavaju uobičajenim argumentima koji se temelje na značenju Kolumbova dolaska u Novi svijet i izgradnji kolonijalnih carstava sa svime što je to uključivalo, ali da se europska ekspanzija ne može objasniti bez rastućega pravnog usklađivanja socijalnih i internacionalnih odnosa i jačanja države i gospodarstva iako to nije mogao biti svima prihvatljiv model i nije mogao zamijeniti neformalne puteve interakcije, koji su uz već uobičajene načine bili jednako bitni za ostvarenje postavljenih ciljeva. U jedanaestom poglavlju, koje govori o trgovini i industriji (299-328), Maarten Prak zaključio je da iako su svi autori u devdesetima promjene kapitalizma pokušavali objasniti unutar institucionalnih okvira, ipak je ostalo otvoreno pitanje njezina uspjeha u nekim zemljama prije industrijske revolucije, što se objašnjavalo dvostrukim karakterom tih institucija, koje su bile učinkovite zahvaljujući koordiniranim mehanizmima i otvorenom poticanju preko politika koje su ih pokretale, a kombinacija raznorodnih institucionalnih rješenja djelovala je najbolje u situaciji osnaživanja i država i njihovih tržišta. U dvanaestom poglavlju, posvećenom razvoju znanosti (329-355), John Henry osvrnuo se na historiografiju znanstvenih istraživanja i filozofskih promišljanja o tim temama i zaključio da, iako

su u tom razdoblju različiti pristupi određenim temama bili posljedica političkih, tj. ideoloških podjela među znanstvenicima, u sadašnje se doba zbog mogućnosti osobnoga izbora i interesa razvio niz istraživačkih područja koja dotad nisu postojala, npr. uloga knjige i knjižarstva u razvoju civilizacije, pojava intelektualnoga vlasništva te uloga žena u društvima, pri čemu se pokazalo produktivnijim pristupati nekim temama s različitih polazišta nego polemizirati rabi-mo li u pristupu nekim pitanjima bolju odnosno prikladniju historiografiju ili ne. U trinaestom poglavlju, posvećenom historiografiji koja govori o povezanosti popularne kulture i procesa protiv vještica (356-387), Kathryn A. Edwards istaknula je da su procesi protiv vještica – koji su krajem 17. stoljeća i tijekom 18. počeli jenjavati u zapadnoj Europi, ali su jačali na području srednje i istočne Europe sredinom 18. stoljeća i bili povezani s popularnom kulturom i vjerovanjima – prisilili povjesničare da se više posvete pitanju čime su to bile uvjetovane određene kulturološke pojave i promjene i bi li ih se i kako uopće moglo procjenjivati, odnosno je li to uopće bilo izvedivo. Noah Dauber, govoreći u četrnaestom poglavlju o političkoj misli (388-416), promatrao je promjenu u historiografiji koja se odnosila na pitanja države, suvereniteta i političkih problema napomenuvši da su istraživače privukle teme kao što su pitanje suverenosti, politička prava, republikanizam i problem političkih konsenzusa, ali iako je o ranonovovjekovnim temama mnogo rečeno, posebno o institucijama i transnacionalnim i internacionalnim pravilima, postojeći trendovi pokazali su da teme i pitanja karakteristični za ranonovovjekovno političko mišljenje još uvijek mogu privući interes za slične suvremene teme posvećene istoj problematici. U petnaestom poglavlju, posvećenom historiografiji prosvjetiteljstva (417-442), Dorinda Outram je, polazeći od činjenice da su znanstvenici pokušavali procijeniti utjecaj prosvjetiteljstva na svijet u

kojem su živjeli i zato često povijest gledali kao odraz suvremenih problema i trendova s dodanom moralizirajućom potkom, istražila tu pojavu u tri razdoblja – tijekom prosvjetiteljstva, u desetljeću koje je prethodilo pojavi totalitarnih režima i u našem vremenu – te zaključila da su u svima nastale kontradiktorne interpretacije koje su odražavale vrijednosne sustave pojedinih autora i razdoblja, ali i da je historiografija prosvjetiteljstva omogućavala iznjedriti temeljna pitanja o odnosu moći i povijesne prakse i istovremeno pokazala njezinu nemogućnost da pruži zadovoljavajuće odgovore na njih. Paul Hanson, autor poglavlja posvećenog Francuskoj revoluciji (443-470), naglasio je da je pitanje Francuske revolucije kao razdjelnice staroga i novoga poretka i njezina transformiranja izazvalo različite rasprave koje su se ticale njezina podrijetla i vrste, zatim utjecaja prosvjetiteljstva na nju, značenja nasilja kao metode njezina provođenja, te otvorio raspravu o položaju žena, ali je napomenuo da je baština Revolucije bilo postupno rastakanje staroga sustava baziranog na povlasticama, koje je doduše trajalo sve do početka Prvoga svjetskog rata, ali i iznjedrilo liberalizam, konzervativizam, pa i komunizam kao ideje koje će poslije dominirati. U posljednjem, sedamnaestom poglavlju (471-490), Beat Kümin, jedan od urednika knjige, okrenuo se novim razmišljanjima i perspektivama istraživanja ranoga novog vijeka naglasivši da su moderni istraživači suočeni s različitim izazovima koji se pred njih postavljaju, od utjecaja digitalnih medija, preko različitih pristupa istraživanjima do smanjenoga interesa javnosti za ovakva istraživanja, koje je zbog spomenutih razloga postalo sve teže provoditi na uobičajeni način, kao sveobuhvatni prikaz određene teme ili problema, pa se više uvriježilo govoriti samo o parcijalnosti pojedinih istraživanja i nemogućnosti iznošenja cjelovitije i sveobuhvatne perspektive, koji se uvijek mogu preispitati, odnosno podvrgnuti kritičkoj analizi najnovijim i in-

ventivnijim metodologijskim postavkama.

Završavajući osvrt na ovo zanimljivo djelo, možemo zaključiti da ono ne bi trebalo privući pozornost samo povjesničara ranoga novog vijeka nego i ostalih istraživača zainteresiranih za razvoj historiografije jer je detaljnije približilo suvremene historiografske trendove o jednom povijesnom razdoblju i istovremeno otvorilo put mogućim raspravama o tezama iznesenim u pojedinim poglavljima, koje će vjerojatno izazvati i različite reakcije.

Zlatko Kudelić

Elvira Šarić Kostić, *Mletački kaštel u Splitu*, Split: Muzej grada Splita, 2021, 238 stranica

Knjiga koja se ovdje prikazuje katalog je izložbe koja je pod istim nazivom održana u Muzeju grada Splita od studenoga 2020. do travnja 2021. godine. Autorica knjige, viša kustosica u Muzeju, ujedno potpisuje uređivanje rečene izložbe.

Monografija započinje *Sadržajem* (5) te *Uvodom* (9-11) u kojem se pregledno predstavljaju ciljevi izložbe i ovoga ukoričenog izdanja. Slijedi kratak osvrt na *Povijesni okvir* (11-17), u kojem se općenito govori o fortifikacijskom graditeljstvu tijekom povijesti (od najstarijih, prapovijesnih vremena do suvremene arhitekture 20. stoljeća), a potom se pregledno donosi prikaz tijeka mletačke uprave u Splitu.

U poglavlju *Split i obrana grada* (19-24) autorica se obazire na Dioklecijanovu palaču kao objekt koji je bio i ladanjska vila i utvrđeni logor, donosi podatke o srednjovjekovnim kućama-kulama u obiteljskom vlasništvu te izdvaja dijelove *Statuta grada Splita* koji se odnose na podizanje gradskih zidina. Važno i opsegom veliko poglavlje nosi naslov *Mletački kaštel u Splitu* (25-70), a u njemu se, kroz pojedina potpoglavlja, objašnjava

va prostorni razvoj lokaliteta, opisuje zdanje samostana sv. Klare na mjestu gdje je podignut kaštel (1309. – 1424.) te donosi opis tijeka gradnje kaštela, povijest istraživanja i rekonstrukcije kaštela, predočavaju njegovi dijelovi i dekoracija, kao i etape propadanja i rušenja. Posebne odjeljke u ovoj cjelini čine i osvrti na veliku kulu mletačkoga kaštela i arheološka istraživanja provedena 2012., kao i na zdenac izvorske vode u Kuli te postojanje zatvorskih objekata u samom kaštelu.

Jedno od važnih poglavlja naslovljeno je *Život u kaštelu i s gradom* (71-94). Na ovom se mjestu prikazuje interakcija odnosno suživot vojno-obrambenoga objekta sa svakodnevnim životom grada, a ponajprije se to promatra kroz djelovanje luke i lazareta, odvijanje trgovačkih poslova, kao i kroz opću društvenu dinamiku grada i njegova stanovništva. Ovdje su i kratki osvrti na mjeri sustav, izradu oružja u Splitu u 15. stoljeću, sastav i broj vojne posade i naoružanje, groblje za vojnike i nadgrobne spomenike ratnika, duhovni život u kaštelu (kapela), udrugu bombardijera (topnika) i crkvu sv. Barbare, mletačko-osmanske ratove i položaj Splita u tom kontekstu i drugo.

Slijedi cjelina *Fortifikacijski objekti u blizini i nakon gradnje mletačkog kaštela* (95-108), a u fokusu autoričina istraživanja su obrambeni ophod s kruništem, tijekom njegove gradnje (ali i propadanja) te obnove u 17. stoljeću. Razmatraju se etape utvrđivanja grada u 17. stoljeću, koncepcija gradnje obrambenoga sustava, a zasebno se ukratko opisuje kompleks utvrde Gripe, donose grafički izvori koji o tome izravno svjedoče, a naposljetku se pozornost pridaje i za Split prevažnoj utvrđi Klis. *Susjedstvo kaštela nekad i danas* (109-118) zanimljiv je osvrt na građevine nastale u neposrednom okružju kaštela, a primjerima se izdvajaju Trg braće Radić, Mihovilova širina, tri crkve smještene oko kaštela, palača Milesi i kuća Štambuk, Maurska kuća i kuća Voltolini, sruše-